

Александрова Віра Василівна,
старший викладач

Криворізького факультету

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Постановка проблеми. Педагогічний процес формування культури мислення майбутнього юриста у вищих навчальних закладах потребує знання логіки. Логіка формує досвід нашого інтелекту, на основі якого можна розвивати мислення і вирішувати різноманітні мисленнєві задачі. Таке вміння є важливим компонентом у практичній діяльності майбутнього професіонала, у тому числі юриста.

У зв'язку з викладеним, доцільно виокремити прийоми логіки, які пропонується розглядати з точки зору побудови процесу мислення по вирішенню певної задачі.

У процесі професійної підготовки майбутнього юриста виникають протиріччя між потребою впровадження прийомів логіки у процес практичної діяльності фахівця та відсутністю закономірностей їх застосування. Виокремленні протиріччя свідчать про актуальність обраної тематики дослідження.

Аналіз актуальних досліджень. Моделювання мисленнєвих процесів і процесів сприйняття вивчали В. Гумбольдт, Ю. Лотман, Г. Богін, О. Пометун та ін.. У цих працях зазначається доцільність тренування різних мисленнєвих процесів (у тому числі й побудованих на законах логіки), застосування інформативних, герменевтичних моделей та моделей інтерпретації текстів культури.

Зазначеним проблемам приділяли увагу у своїх роботах Х.-Г. Гадамер, А. Вежбицька, П. Козловский, В. Волкова, Т. Рейзенкінд, В. Онищенко та ін.

Мета дослідження – визначити та проаналізувати прийоми логіки, які розвивають мисленнєві процеси майбутнього юриста. Розробити алгоритм застосування прийомів логіки у побудові мисленнєвих процесів і розв'язанні професійних задач.

Виклад основного матеріалу. Логіка є важливим компонентом у моделі формування культури мислення майбутнього юриста, оскільки логічна структура процесу навчання є системою вирішення мисленнєвих задач за допомогою відомих розумових операцій: *аналізу, синтезу, абстракції*. Результатом часто є формування понять, узагальнень.

Силогізм (від грец. – міркування, умовивід) – дедуктивний умовивід, в якому з двох суджень (засновків) отримують зумовлене ними третє судження: висновок. [3, с.303]. Суттєвою властивістю всякого силогізму є те, що його висновок впливає із засновків з логічною необхідністю. При цьому, якщо засновки істинні, то за умови, що не порушено логічні закони, висновок є завжди істинним.

Силогізм поєднує знання з його практичним застосуванням, концентруючись на наслідках цього знання; визначає взаємозв'язок між річчю та її властивістю; співвідносить властивості загального певного класу з “частковими” складовими даного класу, наприклад: *Люди* можуть оволодіти культурою мислення. *Юристи* – люди. Юристи можуть оволодіти культурою мислення. Аристотель вважав, що “середній термін” є властивість або причина, яка поєднує даний клас з його окремими членами.

“Середній термін” має такі визначення в силогізмі: 1) Явище або клас речей має деяку властивість або причину; 2) Конкретна ситуація або особистість володіє цією властивістю або причиною; 3) Дана конкретна ситуація або особистість являється прикладом або проявом даного явища чи класу речей [4, с.15].

За такої побудови, як вважав Аристотель, знання, застосоване на практиці, може бути корисним.

Мислення, в якому допущені логічні помилки внаслідок недотримання законів та правил логіки, називають неправильним. Логічні помилки у процесі мислення можуть припускатися як ненавмисно (через незнання), так і навмисно, з метою введення в оману опонента, обґрунтування неправдивого твердження, якоїсь нісенітничі тощо. У першому випадку логічна помилка називається *паралогізмом*, у другому – *софізмом*. Софізми започаткував Аристотель для вирішення мисленнєвих задач, тому що слід було знайти завуальовану помилку й довести знайдену помилковість. У Стародавній Греції софізми використовувалися у політичних дискусіях як прийоми аргументації для отримання перемоги у суперечці.

Софізми відносять до *логіко-психологічних прийомів* маніпулювання, тому що вони можуть бути побудовані на порушенні законів логіки, а з іншого боку, навпаки, використовувати логіку з метою маніпуляції недостатньо досвідченим об'єктом. Відмінною рисою софізму є те, що він, будучи неправильним мисленням, видається за правильне.

Софістичне міркування використовує зовнішню схожість явищ, навмисний неправильний підбір вихідних положень, те, що події висмикуються із зв'язного контексту. Розрізняють кілька різновидів софізмів: побудовані на основі змішування значень слів; побудовані на підміні обсягу поняття; такі, що ґрунтуються на витлумаченні меж обсягу; засновані на суперечності у вирішенні через недостатність умови [5, с.75]. Наведемо приклад софізму, відомого ще з часів Аристотеля: “Ліки, які приймає хворий, є добром. Чим більше робитимеш добра, тим краще. Отже, ліків треба приймати якомога більше”. Таким чином можна довести будь-яке абсурдне положення [6].

Стає питання про *істинність запропонованих положень*. Істинність поняття не абсолютна, мова йде про *прийоми розбудови суджень*, які були б переконливими для опонентів. Розбудову суджень можна представити у вигляді наступного алгоритму дій: 1) Використати *софістичне судження*, де логічне положення доводиться істинним (таким чином доводиться ціннісна роль абсурду у контексті визначення механізмів творчої діяльності, можливості з інформаційними методами, традиційними, коли взаємодія раціональних й ірраціональних впливів утворюють дихотомію на основі єдності та боротьби протилежностей); 2) Реалізувати процес утворення *дихотомії* за допомогою прийомів софістики. Помилка надається завуальовано; 3) Виявити помилку за допомогою формалізації суджень. Наприклад, математизація музики чи інших видів мистецтва не можлива. Але дослідники Бураго С., В.Хлебніков довели протилежне [1, с.111].

Для правильної побудови доведення відомі наступні типи розмірковувань.

Перший тип розмірковування: від загального до часткового. ґрунтується на положенні про вірність загального твердження за умови, що вірними є часткові твердження, які визначають загальне розмірковування. Такого типу розмірковування називаються дедуктивними.

Другий тип розмірковувань: від часткового до загального. Він передбачає узагальнення часткових одиничних дослідних фактів у єдності всіх сукупностей. Такі розмірковування називаються індуктивними. Істинність такого результату є очевидною, якщо часткових тверджень є достатня кількість.

Третій тип мислення передбачає інтуїтивний зв'язок часткових тверджень, які зумовлені вихідними джерелами. Автор виокремлює твердження, які зумовлені рухом між кордонами дозволених та недозволених форм розмірковувань.

Аристотель обирає дедуктивні форми розмірковувань. Частіше обираються такі положення: вихідні посилення суджень є істинними. Згідно прийому переходу від посилення до інших тверджень, що виходять з них і з раніше отриманих посилок, нові твердження повинні зберігати істинність усіх отриманих тверджень. Істинні посилення народжують тільки істинні знання.

Форма Аквінату використовує теорію дедуктивних розмірковувань для обґрунтування теології. Згідно з учінням християнської церкви, складові Ветхого і Нового Завітів є богонатхненними. З цього можна продовжувати нові істинні твердження. Вірю тому, що є абсурд, як логіка виходу на нові вібрації, абсурд є компонентом логіки на основі єдності раціонального й ірраціонального.

Модифікацією є введення поняття "сутність" - те, що можна стверджувати: об'єкти, предмети, процеси, які реалізуються, суб'єкти. Ці сутності мають свої імена, або номінації. Сукупність різноманітних сутностей розподіляється на класи. Окремі сутності можуть мати власні імена номінації. Для визначення класів сутностей можливе використання літер: S, P, M та ін., конкретних сутностей: a, в, с та ін.. Літерою S зазвичай позначається твердження у висловлюванні, P - конкретне твердження, про що йдеться, тому S можна вважати суб'єктом висловлювання, P - предикатом висловлювання. Квантор "всіх" поруч з іменем класу стверджує єдність загальних ознак усіх сутностей, які включені в певний клас. Якщо сутностей немає, то клас може бути пустим, але його можна заповнити завдяки метафорам, які здатні посилювати ефект впливу оптико-акустичних структур.

Великого значення у даному випадку набуває прийом ігрової діяльності, який ґрунтується на оперуванні образами, в яких фігурують нереальні істоти. Якщо звернутися до тексту Григорія Остера "Як добре дарувати подарунки" (Пампукская хрюрі), то можна побачити елемент ігрової ситуації, в якій демонструється зразок взаємозв'язку метафор, новизна яких полягає у забезпеченні багатозначного впливу за допомогою варіювання сполученнями літер голосних та приголосних. Згідно С. Бураго, існує думка про те, що динаміка промови кодує внутрішній підтекст тексту культури, впливає на осмислення комунікативних аспектів семантики, сенс якої може бути усвідомленим за допомогою математичних та геометричних методів розуміння текстів культури [1, с. 111].

З'ясування потребує сполучення "є не є", а саме "трикутник є багатокутник". Трьохчасна форма притаманна сонатному allegro у п'єсах різноманітних жанрів. У наведених вище реченнях мова йдеться про включення одних множин сутностей в інші. У теорії множин цей випадок задається за допомогою відношення S є P. Якщо навести приклад висловлювання про те, що повтор, контраст, тотожність є інтегруючим механізмом закономірностей становлення художнього образу, де "є" трактується відношенням наявності елемента множин, тобто як "а" відноситься до "P": a є P. У третьому висловлюванні під "є" слід розуміти знак рівняння, останнє висловлювання означає, що "є" допомагає фіксації причин. "Є" - це відображення як відношення, так і не відношення до множин.

Істинність висловлювання зумовлена необхідністю мати, виокремити процедури, які здатні перевіряти взаємозв'язок класів S і P, а також конкретне входження конкретної сутності a в клас P. Наведемо приклад висловлювань з одночасним визначенням царини, в якій ці висловлювання інтерпретуються як істинні: 1) Всякий результат моделювання мисленнєвої наукової інтегративно-професійної діяльності пізнаваємий. Тут S - клас людей, які здійснюють пізнання сутності наукової поліхудожньої діяльності (горизонталь семантичної моделі на основі взаємодії мистецтв), P - клас суб'єктів, які здійснюють пізнавальну діяльність, наприклад, пізнають види мистецтва (P - сутність кожного виду мистецтва); 2) Всякий вид мистецтва, що характеризується диференційованими ознаками, є класом сутностей індивідуальних (S - музика, P - кіно, поезія, театр); 3) У музиці є відображення метафори, яка ґрунтується на праїнтоніаціях і забезпечує стрибки у царині свідомості. Звідси S може визначати клас людей, що вивчають музику (музиканти-педагоги, композитори, студенти, учні). Художня метафора має відбиток у музично-пластичних мистецтвах, кіномистецтві, поезії. P - клас людей, які здатні до поліхудожньої діяльності, здійснюють синтез та інтеграцію; 4) Всякі поліхудожні технології є засобом перехресного ототожнення множин на основі взаємодії мистецтв. Технологія пізнання символіки є способом пізнання поліхудожньої діяльності. Вона є перехресним ототожненням у контексті усвідомлення єдності раціонального та ірраціонального. Символічне мислення є важливим компонентом професійного мислення не тільки письменників, художників, але і майбутніх юристів. У процесі професійної діяльності відбувається синестезія - сприйняття, що полягає у виникненні в людини (у нашому випадку - юриста) відчуття не лише у тому органі чуття, на який діє подразник, а водночас і в іншому органі чуття [3, с.303]. Синестезія може виникати між усіма можливими типами відчуттів. Розглянемо на прикладі практичної діяльності майбутнього юриста.

Практичним матеріалом для використання софізмів послужать тексти-задачі, запропоновані для аналізу читачам у монографії Г.Кахейн [2, с.128-132]. Кахейн називає подані ним тексти задачами, тому що вони вже містять помилку, яку треба знайти не тільки через інтерпретацію мовних засобів тексту, але й через інтерпретацію інших знаків. Свої висновки рішення треба аргументувати. Такий підхід до інтерпретації тексту можна назвати сучасною риторикою. Дослідження аргументованих помилок бере свій початок від Сократа, який навчав мистецтву мислити шляхом зіткнення точок зору, думок у діалозі. Ці роботи прийнято вважати риторичними. Для нас важливою є думка дослідника Л.Г.Васильєва, який зазначає, що на побутовому рівні риторика пов'язується у нашій свідомості з проблемою культури мовлення, ораторського мистецтва, софістики [там само, с.127]. Різниця аргументаційних помилок від софізмів полягає в тому, що в них помилки продумані й розставлені заздалегідь, суть в тому, щоб помітити й правильно побудувати аргументацію за правилами логіки. Логіка виступає як формальне й семантичне втілення аргументації. Г.Кахейн поділяє аргументовані помилки на 9 типів помилок: приховані факти, сумнівна статистика, поспішний висновок, одиничний випадок, непоказаний випадок, сумнівна причина, невідома статистика, неоднозначність. Ряд визначень цих помилок показує, що значення більшості з них буквальне. Одиничні випадки можуть представляти собою поспішний висновок. Непоказові випадки мають місце тоді, коли думка однієї групи видається за думку іншої. Тексти-задачі можуть містити у собі одну або кілька аргументаційних помилок.

Технологію роботи над текстами-задачами поділяємо на кілька етапів: 1) робота над перекладом тексту; 2) виокремлення слів, які мають культурний компонент значення; 3) аналіз смислу таких слів; 4) інтерпретація тексту; 5) пошук інформації, що веде до отримання множин смислів (час, місце дії, різні умови); 6) співставлення даних про дійових осіб чи групи осіб або предметів (вік, освіта, соціальний статус, умови життя та ін.); 7) побудова структури аргументації знайдених помилок за допомогою зібраної інформації. Розглянемо приклад тексту-задачі та аргументацію знайдених помилок. "We are seeing a tremendous switch back to alcohol", Dr. Chafetz ... cited a recent national survey of 15,000 boys and girls, aged 11 to 18, in which 92% reported alcohol use but only 38% said they smoked marijuana. Майбутній юрист повинен визнати наведені висновки помилковими. Опитування проводилося в цілому на невеликій кількості підлітків; невідомий їх соціальний статус і чи багато з них належало до різних вікових груп; відсутні дані, наскільки

часто вживалися алкогольні напої. Аргументація повинна будуватися на наступних виявлених помилках: одиничні випадки, поспішний висновок, непоказові висновки [2, с.132].

Висновки. Логіка є важливою частиною у формуванні культури мислення майбутнього юриста. У своїй роботі ми детально розглянули приклади рішення мисленнєвих задач за допомогою логічних операцій, а саме: силогізми, оскільки вони поєднують знання з його практичним застосуванням, і софізми, які відносять до *логіко-психологічних прийомів* маніпулювання розумовою діяльністю. Також були розглянуті *прийом розбудови суджень, прийом переходу від посилення до інших тверджень, прийом ігрової діяльності*. Оволодіння прийомами логіки важливе у формуванні культури мислення майбутнього юриста, оскільки його практична діяльність постійно вимагає вміння аргументувати свою думку, відрізнити істинні положення від хибних для прийняття правильних рішень.

Резюме. У статті визначено та проаналізовано логічне мислення як складову моделі формування культури мислення. Підкреслено, що професійний розвиток особистості й становлення її творчої індивідуальності відбувається більш успішно за умови комплексного впливу на її інтелектуальну та емоційно-почуттєву сфери. На заняттях з кожного навчального предмета педагогу необхідно вміти поєднувати логічне (вербальне) та образне мислення. Цього можна досягти, наприклад, у процесі роботи з текстами культури. **Ключові слова:** рефлексія, сприйняття, образне мислення, тексти культури, культурологічний підхід.

Резюме. В статье определены и проанализированы составные модели формирования культуры мышления будущего юриста: логическое и образное мышление в их синтезе; интуиция, связанная с бессознательным; рефлексия; личностное восприятие; организация восприятия в контексте культурологического подхода. Подчеркнуто, что профессиональное развитие личности и становление ее творческой индивидуальности происходит успешнее при условии комплексного влияния на интеллектуальную и эмоционально-чувственную сферы. На занятиях по каждому учебному предмету педагогу необходимо уметь объединять логическое (вербальное) и образное мышление. Этого можно достигнуть, например, в процессе работы с текстами культуры. **Ключевые слова:** рефлексия, восприятие, образное мышление, тексты культуры, культурологический подход.

Summary. In the article there are determined and analyzed the components of the model of formation the cognitive culture of a future lawyer: logical and imaginative thinking in their synthesis; intuition connected with unintentional; reflection; personal perception; organization of perception in the context of culturological approach. It is underlined that professional development of a person and realization of his creative individuality is more successful under the condition of complex influence onto intellectual and emotional spheres. During the lessons of every subject the teacher has to know how to unite logical and imaginative thinking. It can be reached, for example, while working with the texts of culture. **Keywords:** reflection, perception, imaginative thinking, texts of culture, culturological approach.

Література

1. Бурого С.Б.Собрание сочинений: У 3-х томах. – К.: Издательский Дом Дмитрия Бурого, 2007. – Т.2: Мелодия стиха. (Мир. Человек. Язык. Поэзия): Монография. - 432 с.
2. Васильев Л.Г. К аргументированному содержанию сообщения: взгляд нтерпретатора / Л.Г. Васильев //Понимание и рефлексия: Материалы Третьей Тверской конференции/ ред. Г.И. Богин, А.А. Романов. - Тверь, 1993. - С. 127-133.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник /Семен Устимович Гончаренко. – Київ: Либідь. – 376 с.
4. Загвязинский В.И. Методология и методы психолого-педагогического исследования: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. завед. / В.И. Загвязинский, В.И. Атаханов. - М.: Издательский центр “Академия”, 2003. - 208 с.
5. Новоселецька С.В., Шапран Н.В. Теоретико-методологічні основи політичної комунікації // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – №4, 2011. – С. 72-77.
6. Стехіна В.М. Софізми, міфи і парадокси в українській пресі // електронна бібліотека Інституту журналістики. [електронний ресурс]. Доступ до джерела: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2193>

Подано до редакції 17.05.2012